

Crna Gora

ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

Uputstvo za implementaciju preduzetničkog učenja kroz obavezne predmetne programe u osnovnoj školi

Uputstvo za implementaciju preduzetničkog učenja kroz obavezne predmetne programe u osnovnoj školi uradila je komisija u sljedećem sastavu:

Dragutin Šćekić, predsjednik

Nevena Čabrilo, članica

Mr Zoran Lalović, član i

Marija Bojić, članica

Podgorica,

2013.

Sadržaj

Evropski okvir ključnih kompetencija	4
Koncept ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje	4
Preduzetništvo kao ključna kompetencija za cjeloživotno učenje	5
Preduzetničko učenje.....	6
Ciljevi međupredmetne teme preduzetništvo.....	9
Ishodi učenja	9
Znanja.....	9
Vještine	10
Stavovi.....	11
Primjena preduzetničkog učenja u postojećim predmetnim programima	12
Primjeri primjene preduzetničkog učenja na nivou predmetnog programa.....	12

UVOD

Crna Gora dobijanjem statusa kandidata i otvaranjem pregovora sa EU preuzima i obavezu usklađivanja obrazovnog sistema sa zajedničkim Evropskim okvirom da bi omogućila svojim građanima mobilnost i konkurentnost na evropskom tržištu rada, ali i osigurala konkurentnost svoje privrede na tržištu Evropske unije. Iako svaka zemlja članica ima punu odgovornost za sadržaje i kvalitet svog obrazovnog sistema, uslijed nepostojanja unificirane, zajedničke obrazovne politike Evropske unije, Lisabonski proces, a zatim i Strategija razvoja Evrope EU 2020¹ ističu ključnu važnost koncepta cjeloživotnog učenja, koje počiva na setu novih ključnih kompetencija koje treba da posjeduje svaki pojedinac u društvu znanja. Ciljevi Lisabonske strategije nijesu predstavljali obavezne dodatne kriterijume za države na putu prema članstvu u Evropskoj uniji, iako se politika EU prema tim državama posredno reflektovala upravo kroz kratkoročne i dugoročne ciljeve te strategije. Za razliku od Lisabonske strategije, u strategiji Evropa 2020 ističe se važnost praćenja ovog procesa od strane zemalja koje pretenduju na članstvo u Uniji, da bi se ubrzao pristupni proces i povećala kompatibilnost sistema. „Strategija Evropa 2020 nije relevantna samo unutar Evropske unije, već nudi značajan potencijal zemljama kandidatima i pomaže im da ubrzaju svoje reforme. Proširenje prostora na kojem se primjenjuju pravila EU kreiraće nove mogućnosti kako za EU tako i za njene susjede.”

Razvoj preduzetništva kao ključne kompetencije predstavlja jedan od ključnih dugoročnih strateških ciljeva EU i država u predpristupnoj fazi, a prethodnih godina sve više dobija na značaju. Strategija razvoja Evrope 2020 naglašava da školski kurikulumi moraju u fokusu imati kreativnost, inovativnost i preduzetništvo. Preduzetništvo je u EU prepoznato kao ključni faktor ekonomskog razvoja baziranog na inovativnosti.

Osnovu za prilagođavanje i usklađivanje obrazovnih sistema predstavlja Evropski okvir ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje, u kome kompetencija preduzetništvo zauzima važno mjesto. Kako se vrijednosni sistemi i kultura formiraju tokom ranog djetinjstva, osnovno obrazovanje igra važnu ulogu u razvoju preduzetničke kompetencije. Obrazovni sistem mora razvijati svijest o preduzetništvu od ranog djetinjstva, razvijati odgovornost, kreativnost i samopouzdanje kod učenika.

Predmet ovog dokumenta je implementacija preduzetničkog učenja u nastavne programe na nivou osnovnog obrazovanja u formi međupredmetne oblasti.

¹ EU 2020 Strategija, Evropska komisija, Brisel 2010

Evropski okvir ključnih kompetencija

Da bi se realizovao novi strateški cilj Evropske Unije, definisan Lisabonskom poveljom 2000, evropski obrazovni sistemi morali su se prilagoditi zahtjevima društva zasnovanom na znanju i izazovima dinamičnog tržišta rada. Kako je postalo evidentno da su ljudski resursi osnova i najvažniji preduslov za realizaciju strateškog cilja, uočeno je, između ostalog, da je neophodno napraviti otklon od do tada dominantnog pristupa obrazovanju zasnovanog na enciklopedizmu i akademskom znanju koje nije moglo naći primjenu u svakodnevnom životu i praksi. Evropski Savjet u Lisabonu pozvao je zemlje članice i Evropsku komisiju da putem zajedničkih tijela osmisle jedinstveni evropski okvir koji definiše nove bazične vještine, koje nijesu direktno vezane za jedan posao ili profesiju, već omogućavaju primjenljivost i održivost koncepta cjeloživotnog učenja, a sa druge strane predstavljaju osnovu za sticanje stručnih znanja neophodnih na tržištu rada, ali i prenosivih vještina. Politički sporazum o Evropskom okviru ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje je postignut je 2006.

Koncept ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje

Evropski okvir ključnih kompetencija predstavlja osam kompetencija (označenih kao kombinacija znanja, vještina i stavova) koje treba da posjeduje svaki pojedinac u društvu znanja. Ove kompetencije predstavljaju preduslov za aktivno građanstvo, lično ispunjenje i zapošljavanje u savremenom evropskom društvu. Posmatrano iz ugla obrazovnih sistema i formalnog obrazovanja, neke od definisanih kompetencija se mogu vezati uz jedan ili više nastavnih predmeta, dok druge predstavljaju generičke i transverzalne kompetencije koje se odnose na šire definisane, međupredmetne ciljeve. Ova druga grupa kompetencija se odnosi na kvalitetno upravljanje svojim učenjem, socijalne i interpersonalne odnose i komunikaciju.

Važno je ovaj kompetencijski okvir sagledati iz perspektive cjeloživotnog učenja. To znači da kompetencije koje su usvojene tokom obaveznog školovanja treba nastaviti razvijati, usavršavati i održavati tokom čitavog života. Okvir ključnih kompetencija treba integrisati u sve aktivnosti cjeloživotnog učenja na način koji je prikladan specifičnom nacionalnom kontekstu.

Kompetencija je definisana kao kombinacija znanja, vještina i stavova koji odgovaraju određenoj situaciji. Ključne kompetencije podržavaju lično ispunjenje, socijalnu inkluziju, aktivno građanstvo i zapošljivost.

Ključne kompetencije predstavljaju prenosiv, multifunkcionalni paket znanja, vještina i stavova koje su neophodne svakom pojedincu za lično ispunjenje i razvoj, inkluziju i zapošljavanje. Njih je potrebno razviti do kraja obaveznog školovanja, a treba da predstavljaju bazu za dalje učenje kao dio cjeloživotnog učenja.² Definicija Evropske komisije naglašava da ključne kompetencije treba da budu multifunkcionalne, kako bi mogle da se upotrebe za realizaciju različitih ciljeva, prenosive, i stoga primjenljive u različitim

² European commission; Key Competences for a lifelong learning (Luxembourg, 2006)

kontekstima, kao i da stvore preduslov za rješavanje različitih problemskih situacija sa kojima se pojedinac srijeće. Ključne kompetencije su preduslov za adekvatno lično ispunjenje u životu, rad i cjeloživotno učenje.

Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje:

1. Komunikacija na maternjem jeziku;
2. Komunikacija na stranom jeziku;
3. Matematička pismenost i osnovne kompetencije u nauci i tehnologiji;
4. Digitalna kompetencija;
5. Učiti kako učiti;
6. Interpersonalne i građanske kompetencije;
7. Smisao za inicijativu i preduzetništvo;
8. Kulturološka ekspresija.

Preduzetništvo kao ključna kompetencija za cjeloživotno učenje

Kompetencija preduzetništvo u Evropskom okviru ključnih kompetencija podrazumijeva sposobnost pojedinca da sam podstakne promjene (aktivna komponenta) i sposobnost da prihvati, podrži i prilagodi se inovacijama koje donose spoljne okolnosti (pasivna komponenta). Preduzetništvo uključuje preuzimanje odgovornosti za sopstvene postupke, pozitivne ili negativne, razvoj strateške vizije, postavljanje ciljeva i njihovo ostvarivanje, kao i motivaciju za uspjeh. U Evropskom okviru ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje preduzetništvo se vidi kao sposobnost pojedinca da pretoči ideje u djela, a podrazumijeva kreativnost, inovativnost i spremnost za preuzimanje rizika, kao i sposobnost planiranja i upravljanja projektima. Razvoj ovakvih karakteristika ličnosti osnažuje osobu ne samo u njenom privatnom životu i u društvenim interakcijama, već i na radnom mjestu, omogućava joj da postane svjesna konteksta svoje profesije i sposobna da na najbolji način iskoristi prilike koje joj se ukazuju, a takođe predstavlja temelj za konkretnije vještine i znanja koja su potrebna onima koji pokreću i realizuju sopstvene poslovne poduhvate ili se uspješno angažuju u različitim društvenim ili privrednim djelatnostima.

Ključna kompetencija preduzetništvo spada u grupu transverzalnih kompetencija. Specifičnost ove kompetencije ogleda se u tome što ona povezuje usvajanje znanja, vještina i stavova sa njihovom praktičnom primjenom.

U samoj srži preduzetničke kompetencije je sposobnost prepoznavanja konteksta u kojem pojedinac djeluje i proaktivno reagovanje na prilike koje mu se pružaju. Osnov je za specifičnije vještine i znanja koja su potrebna preduzetnicima za uspostavljanje društvenih i komercijalnih aktivnosti.

Određeni (mali) procenat osoba su rođeni preduzetnici, tj. imaju predispozicije za preduzimljivo djelovanje u svim sferama života. Najveći procenat ljudi, međutim, ne posjeduju osobine preduzetnika. Istraživanja ukazuju da obrazovanje može značajno da doprinese izgradnji preduzetničkih stavova, znanja i vještina.

Obrazovanje za preduzetništvo predstavlja mnogo više od obuke za započinjanje sopstvenog poslovnog poduhvata, jer podrazumijeva i razvoj ličnih osobina i vještina poput kreativnosti, inicijative, samopouzdanja, i mnogih drugih.

U Oslo agendi za preduzetničko obrazovanje u Evropi³, državama članicama se preporučuje snažnija integracija programa i aktivnosti koje podstiču preduzetničku kompetenciju u postojeće kurikulume, uz napomenu da preduzetništvo može biti integrisano kao horizontalni element u svim nastavnim predmetima na ISCED 1 i 2 nivou (okvirni ekvivalent naše osnovne škole), ili kao posebni predmet, na višim nivoima obrazovanja. U svakom slučaju, savremene, aktivne nastavne metode moraju biti uvrštene u sve nastavne oblasti, kao neophodna osnova za izgradnju preduzetničkog duha.

U Oslo agendi se navodi da je važno postići koncenzus i zajedničko razumijevanje svih aktera obrazovnog procesa da preduzetništvo predstavlja ključnu kompetenciju za sve i da nije usmjereno ka tome da pretvori sve učenike u poslovne ljude, već da promoviše preduzetnički način razmišljanja tako što će postati sastavni dio nastavnog plana i programa u svim oblastima učenja.

Dakle, u kontekstu primjene preduzetničkog učenja kao međupredmetne oblasti u postojećim predmetnim programima osnovne škole, ključnu kompetenciju preduzetništvo ne posmatramo u užem smislu, kao osposobljavanje za pokretanje sopstvenih poslovnih poduhvata i realizaciju poslovnih aktivnosti, već u najširem smislu kao **koncept koji promoviše preduzetnički način razmišljanja i razvoj ličnosti koja je sposobna da proaktivnim djelovanjem efikasno funkcioniše u društvu.**

Preduzetničko učenje

Univerzalno prihvaćena i koncizna definicija preduzetničkog učenja ne postoji, pa i samo terminološko određenje pojma nije u potpunosti usklađeno. Najdetaljnije određenje preduzetništva nudi Evropski okvir ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje. Evropska komisija naglašava da preduzetničko obrazovanje ne treba miješati sa opštim poslovnim i ekonomskim studijama, već da je njegov cilj promovisanje kreativnosti, inovativnosti i samozapošljivosti, i može da uključuje sljedeće elemente:

- razvoj karakteristika ličnosti koji čine osnovu preduzetničkog duha (kreativnost, smisao za inicijativu, spremnost za preuzimanje rizika, samostalnost, samopouzdanje, liderstvo, timski duh...);
- podizanje svijesti učenika o mogućnostima samozapošljavanja i preduzetništvu kao opcijama za poslovnu karijeru nakon završetka školovanja;
- rad na konkretnim preduzetničkim projektima i aktivnostima;
- sticanje specifičnih poslovnih vještina i znanja o tome kako osnovati preduzeće i uspješno ga voditi.

³Evropska komisija, Oslo agenda za preduzetničko učenje u Evropi (Brisel 2006)

U skladu sa prethodno navedenim, preduzetničko učenje ima dvije vizure – užu koja podrazumijeva osposobljavanje budućeg preduzetnika koji se bavi određenom poslovnom djelatnošću, i širu koja kod učenika razvija preduzetnost, preduzetnički duh, sposobnost ponašanja na preduzetnički način i sticanje određenih preduzetničkih znanja, vještina i stavova, ali ne podrazumijeva da će se učenik nužno i baviti nekom poslovnom djelatnošću ili pokretanjem vlastitog biznisa.

U izvještaju Svjetskog ekonomskog foruma iz 2009, preduzetničko obrazovanje se sastoji od tri komponente:

- lični razvoj – samopouzdanje, jačanje preduzetničkog duha, lično usavršavanje, želja za uspjehom i pokretanjem aktivnosti;
- poslovni razvoj – tehnička i finansijska pismenost i vještine samozapošljavanja, zapošljivosti, preduzetništva u funkciji ličnog napredovanja. Ovo podrazumijeva funkcionalne ekonomski orijentisane nastavne programe;
- razvoj preduzetničkih vještina – razvoj socijalnih vještina, saradnje, kreativnog rješavanja problema, prepoznavanje prilika, prezentovanje, liderstvo i upravljanje timom, kooperacija u zajednici, poznavanje kulturnih normi i njihovog uticaja na poslovanje.⁴

Evropska trening fondacija, agencija Evropske komisije, preduzetničko učenje posmatra kao dio cjeloživotnog učenja i definiše ga kao sve vidove obuke i obrazovanja, formalni i neformalni, uključujući i učenje na radnom mjestu, koji doprinose jačanju preduzetničkog duha i aktivnosti sa ili bez komercijalnog cilja.⁵

Na nivou osnovnog obrazovanja, preduzetničko učenje je usmjereno na razvoj individualnih kvaliteta učenika/ca – kreativnost, preuzimanje inicijative i samostalnost koji doprinose razvijanju preduzetničkog stava. U ovoj fazi učenici/ce treba da razvijaju samostalnost i proaktivnost, kao i da steknu prva znanja i kontakt sa svijetom rada. Aktivnosti koje podstiču aktivno učenje na ovom uzrastu su rad na projektima, učenje kroz igru, prezentacije jednostavnih studija slučaja i posjete lokalnim preduzećima i ustanovama.

Glavni fokus preduzetničkog učenja na nivou osnovne škole treba da bude na podsticanju učenika/ca da koriste svoju kreativnost i da istražuju i eksperimentišu. Učenike/ce treba ohrabrivati da stiču znanja o lokalnoj zajednici u kojoj žive i razvijaju interesovanja za aktivnosti koje se u njoj odvijaju. Tokom školovanja, učenici/ce treba da razvijaju neke od vještina kao što su smišljanje ideja, donošenje odluka i rješavanje problema. Oni treba da dobiju mogućnost da rade u timu i da procjenjuju svoje prednosti na ovom polju. Učenike/ce treba ohrabrivati da preuzimaju odgovornost za realizaciju odjeljenjskih i školskih aktivnosti i da sa svojim idejama i planovima doprinose poboljšanjima i promjenama u životu škole. Učenici/ce treba da dobiju priliku da učestvuju u aktivnostima kroz koje mogu produbljivati svoje interesovanje za preduzetništvo.

⁴Svjetski ekonomski forum, Obrazovanje novog talasa preduzetnika, (Davos, 2009)

⁵Gribben, A. (ETF); Preduzetničko učenje; izazovi i mogućnosti (Torino, 2006)

Imajući u vidu sva navedena određenja preduzetničkog učenja, u funkciji implementacije u predmetne programe osnovne škole, možemo ga posmatrati prevashodno kao obrazovni koncept koji podržava preduzetnički način razmišljanja, bazira se na razvoju ličnosti koja efikasno funkcioniše u svakodnevnom životu, ali bez fokusa na osposobljavanje za započinjanje poslovne aktivnosti. Preduzetničko učenje kao ishod treba da ima razvoj preduzetničkog društva.

Preduzetničko učenje kao međupredmetna oblast, zasniva se na tri ključna segmenta:

- primjena savremenih metoda i oblika rada u nastavi,
- osnovni ekonomski koncepti iz svijeta rada (kroz nastavne i vannastavne aktivnosti),
- saradnja škole sa lokalnom zajednicom (preduzećima, organizacijama i institucijama).

Ciljevi međupredmetne teme preduzetništvo:

Učenici/ce će:

- usvojiti bazična znanja iz područja svijeta rada i vođenja posla,
- upoznati resurse i raspoložive mogućnosti u svojoj sredini,
- upoznati načine osposobljavanja za pojedine vrste poslova i zanimanja,
- upoznati i kritički sagledati svoje mogućnosti i zahtjeve pojedinih poslova – pravilno se profesionalno usmjeriti,
- upoznati i kritički vrednovati sebe i druge,
- razviti kritički odnos prema vlastitom uspjehu, odnosno neuspjehu,
- osposobiti se za postavljanje, vrednovanje i ostvarivanje vlastitih ciljeva,
- razviti organizacijske sposobnosti za donošenje odluka, postavljanje ciljeva, rješavanje problema, planiranje i vođenje,
- osposobiti se za prilagođavanje novim situacijama, idejama i tehnologijama,
- težiti inovativnim i kreativnim rješenjima,
- biti otvoreni za nove ideje i mogućnosti,
- razviti sposobnost planiranja i upravljanja planiranim aktivnostima,
- razviti inicijativnost, upornost u aktivnostima, posebno u učenju,
- razviti samopouzdanje i sigurnost u vlastite sposobnosti,
- razviti upornost i samokritičnost.

Ishodi učenja

Aktivnosti koje su u funkciji preduzetničkog učenja u osnovnoj školi treba da budu zasnovane na ishodima, iskazima koji eksplicitno, jasno i nedvosmisleno ukazuju na to šta učenik/ca kao posljedicu interakcije sa nastavnima aktivnostima, tj. nakon realizovane nastavne aktivnosti treba da zna, razumije i bude sposoban/na da uradi.

Ishodi učenja, definisani kroz znanja, vještine i stavove koje učenik/ca treba da razvije, predstavljaju osnovu za osmišljavanje efikasnih nastavnih aktivnosti koje podstiču preduzetničko učenje, ali i za osmišljavanje metoda procjenjivanja kojima će na najbolji način utvrditi nivo ostvarenosti ishoda.

Znanja

Ishodi koji se odnose na znanja o mogućnostima za profesionalnu orijentaciju i poznavanje poslovnog okruženja nijesu vezani isključivo za preduzetničko učenje, ali omogućavaju učenicima/cama da steknu okvirnu sliku o preduzetništvu i pronađu svoje buduće mjesto na tržištu rada uz određena predznanja o prednostima i preprekama koje ih očekuju. Osnovna ekonomska i poslovna pismenost podrazumijeva znanja o konceptima i procesima koji mogu biti primijenjeni na preduzetništvo. Bazično poznavanje poslovnih

organizacija i procesa koji se odvijaju unutar njih je specifično znanje o okruženju u kom se preduzetništvo razvija. Na nivou osnovne škole, svi ishodi su prilagođeni uzrastu i predznanju učenika/ca, i uvode se na način da učenici/ce o njima uče primjenom opštih koncepata na njima poznato okruženje.

1. Poznaje razliku između pojmova: biti preduzetnik i djelovati preduzetno
2. Razumije neusklađenost potreba ljudskog društva i ograničenih resursa
3. Poznaje proizvode i usluge na lokalnom i nacionalnom nivou i razumije odnos između ponude i potražnje
4. Poznaje postupke i procedure za samostalno i grupno donošenje odluka i može objasniti njihove posljedice
5. Može da objasni različite karijerne putanje
6. Može da identifikuje različite mogućnosti za zapošljavanje na lokalnom i nacionalnom nivou
7. Može da upoređi dobit sa troškovima
8. Može da navede faze u preduzetničkoj aktivnosti na primjeru aktivnosti u odjeljenju ili školi
9. Može da razvije preduzetničku ideju na nivou odjeljenja ili škole
10. Može da objasni pojam javnog dobra i da navede primjere

Vještine

Komunikacija, vještine prezentovanja i planiranja, kao i vještine timskog rada su transverzalne vještine, od suštinske važnosti za preduzetnike. Praktično istraživanje preduzetničkog okruženja uključuje različite procese koji oponašaju poslovno okruženje, uključujući i osmišljavanje i primjenu biznis planova.

1. Posjeduje sposobnost individualnog rada i rada u timovima
2. Ima sposobnost komunikacije i sopštavanja ideja drugima
3. Stvara i koristi kreativne ideje i procese
4. Pokazuje vještine planiranja, organizovanja, analiziranja, komuniciranja, predlaganja, vođenja i evaluacije tokom grupnog rada
5. Sposoban/na je da utvrdi, procijeni i upravlja rizikom
6. Ima sposobnost korišćenja „brainstorming“ metode
7. Pokazuje sposobnost prepoznavanja i prevladavanja rizika
8. Uviđa ekološke posljedice svojih i tuđih akcija
9. Pokazuje sposobnost za rješavanje problema i donošenja odluka zajedno s drugima
10. Ima sposobnost ocijenjivanja rezultata rada
11. Može da napravi plan proizvodnje
12. Može da predstavi preduzetničku ideju
13. Može da ocjeni lične i kompetencije drugih
14. Sposoban je da razvije i implementira projekat
15. Zna da rješava konflikte na konstruktivan način

Stavovi

Ishodi koji se odnose na stavove podrazumijevaju, prije svega, razvoj samosvjesti i samopouzdanja, kao osnova za sve ostale aspekte preduzetništva, ali i spremnost za preuzimanje inicijative, rizik, kritičko razmišljanje, kreativnost.

1. Posjeduje odgovornost za završetak zadataka, ispunjenje obaveza i rokova
2. Preuzima inicijativu za uspostavljanje kontakta i saradnje s pojedincima i grupama
3. Pokazuje sposobnost za samostalni rad
4. Pokazuje sposobnost poštovanja drugih
5. Pokazuje sposobnost prihvatanja inovacija i promjena
6. Ima odgovornost za javna dobra
7. Pokazuje otvorenost za promjene

Primjena preduzetničkog učenja u postojećim predmetnim programima

Ključni preduslov za uspješnu realizaciju ishoda učenja u okviru preduzetničkog učenja je koncipiranje nastavnih aktivnosti tako da budu usmjerene na učenika/cu, tj. da budu zasnovane na aktivnostima učenika/ica a ne tradicionalnom, predavačkom pristupu nastavi. Ovo se posebno odnosi na ishode iz oblasti vještina i stavova, ali u velikoj mjeri i na ishode vezane za znanje. Upravo primjena savremenih aktivnih i interaktivnih nastavnih metoda omogućava da se preduzetništvo efikasno inkorporira u sve nastavne predmete u formi međupredmetne teme.

Nastavnik/ca prilikom planiranja uzima u obzir ishode koje treba uvrstiti u postojeće nastavne sadržaje, i odabira one teme/aktivnosti za koje smatra da će biti najadekvatnije za realizaciju željenih ishoda, na način da to ne ometa ostvarivanje osnovnih ciljeva koji se odnose na predmetni program.

Ishodi preduzetničkog učenja koji se odnose na znanja o mogućnostima za profesionalnu orijentaciju i poznavanje poslovnog okruženja, formiranje okvirne slike o preduzetništvu i tržištu rada, pretpostavljaju upućenost nastavnika/ce u bazična ekonomska znanja kao preduslov za efektivno osmišljavanje i realizaciju adekvatnih nastavnih aktivnosti.

Komunikacija, vještine prezentovanja i planiranja, kao i vještine timskog rada, simulacija preduzetničkog okruženja kroz različite aktivnosti koje oponašaju poslovno okruženje, impliciraju potrebu da se kad je to moguće i svrsishodno, nastava izvodi u formi projektnih aktivnosti i aktivnosti usmjerenih na učenika/cu, u kojima je učenik/ca u centru nastavnog procesa.

Samopouzdanje, spremnost za preuzimanje inicijative i rizika, kritičko razmišljanje, kreativnost su vrijednosne kategorije koje podrazumijevaju visok nivo aktivnosti, kreativnosti, slobode i odgovornosti učenika/ce tokom nastavnog procesa, i pred nastavnika/cu stavljaju zadatak da nastavne strategije prilagodi u mjeri da sam nastavni proces kom je učenik/ca izložen/na utiče na formiranje i osnaživanje ovih pozitivnih karakteristika ličnosti koje su pretpostavka za stvaranje preduzetničkog društva.

Primjeri primjene preduzetničkog učenja na nivou predmetnog programa

Evidentno, u oblasti razvoja preduzetničkih vještina i stavova, u okviru svih nastavnih predmeta, moguće je nastavne aktivnosti koncipirati tako da pored ostvarivanja osnovnih ciljeva vezanih za predmetni program, nastava bude osmišljena tako da budu realizovani i ishodi koji se tiču preduzetništva. Sa izuzetkom rijetkih nastavnih tema u pojedinim predmetnim programima, nastavnik/ca može aktivnosti osmisliti tako da učenici/ce rade u grupama ili timovima, da se od učenika/ica očekuje da donose odluke, da međusobno pregovaraju i komuniciraju, da biraju načine prezentovanja svog rada, da realizuju učeničke projekte, tj. da stavljanjem učenika/ica u specifične situacije i uloge kod njih razvija preduzetnički duh.

Matematika i prirodne nauke

Preduzetničko učenje u nastavi matematike se ogleda kroz povezivanje nastavnih sadržaja sa realnim životnim i radnim okruženjem – primjena matematike u sportu, građevinarstvu, finansijama, istraživanju tržišta, tehnici i dr.

- Istraživanje unutar škole, analiza rezultata i korišćenje grafikona u prezentacijama
- Pravljenje ličnog budžeta
- Procjena troškova za organizovanje ekskurzije, izleta, manifestacije
- Primjena prosječne vrijednosti za različite cijene istog proizvoda
- Izračunavanje neophodne količine/veličine materijala za pravljenje proizvoda/usluge
- Korišćenje procentualnih obračunavanja u trgovini
- Sprovođenje istraživanja u školi, analiza rezultata i korišćenje grafičkih prikaza pri prezentovanju
- Statističko, tabelarno i grafičko predstavljanje podataka

Fizičko vaspitanje

Nastava fizičkog vaspitanja omogućuje primjenu čitavog niza preduzetničkih sadržaja koji dopunjuju i produbljuju sadržaje iz predmetnog programa:

- Igre bazirane na saradnji i timskom radu
- Razvoj takmičarskog duha kroz štafetne igre
- Razvoj upornosti i proaktivnosti – problemske igre
- Razvoj odgovornosti, timskog rada i takmičarskog duha kroz timske sportove
- Prihvatanje na pravi način i uspjeha i neuspjeha – školski krosevi
- Razvoj razumijevanja važnosti zdravih stilova života

Geografija

Primjena preduzetničkog učenja u nastavi geografije moguća je u temama koje se odnose na turizam, transport, putovanja, industriju, demografiju, tržište rada, zaštitu životne sredine i sl.

- Razvoj preduzetničkog razmišljanja kroz diskusiju o lokalnim i globalnim pitanjima, kao što su turizam, prehrambena industrija, problem nedostatka hrane
- Komparativne prednosti privrede jedne zemlje naspram druge
- Omogućavanje učenicima/cama da razmišljaju globalno, a deluju lokalno na planu zaštite životne sredine i održivog razvoja, uređenjem školskog dvorišta/učionice, kroz teme o reciklaži, zaštiti voda, itd.
- Razvoj preduzetničkog načina razmišljanja kroz diskusije o lokalnim i globalnim problemima koji se tiču zagađenja, klimatskih promjena i sl.
- Analiza statističkih podataka, grafičkih prikaza, geografskih karata i priprema prezentacija

- Razumijevanje značaja očuvanja životne sredine i razvoj ekološke svijesti
- Razumijevanje odnosa i međuzavisnosti između prirodnog okruženja, načina života i svijeta rada

Istorija

Preduzetničko učenje u nastavi istorije pomaže učenicima da bolje shvate društvene procese u prošlosti, probleme sa kojima se ljudi suočavaju, njihove stavove i uvjerenja, aktivnosti i događaje u kojima učestvuju. To omogućava učenicima/cama da razumiju i bolje se upoznaju sa društveno-ekonomskom sredinom u prošlosti i tako bolje razumiju svoju ulogu u budućem razvoju društva.

- Posjeta lokalnim istorijskim spomenicima u cilju povezivanja predmeta sa lokalnom istorijom
- Sprovođenje istorijskog istraživanja
- Pisanje radne biografije (CV) poznatih istorijskih ličnosti
- Kritička i samostalna analiza istorijskih činjenica radi formiranja uravnoteženih i realnih stavova o istorijskim događajima
- Organizovanje muzejske izložbe u školi
- Pravljenje prezentacija o istorijskim temama
- Istraživanje preduzetničke kulture kroz istoriju i analiziranje čuvenih preduzetnika i njihovog načina rada
- Analiza posebnih tema u vezi sa zapošljavanjem i tržištem rada i njihovim uticajem na društveno-ekonomsku situaciju u lokalnoj zajednici i državi
- Istorijski kvizovi i igre
- Promjene u oblasti rada i organizacije posla

Jezici (maternji i strani jezici)

U nastavi jezika, maternjeg i stranih, preduzetničko učenje pomaže razvoj pisane i usmene komunikacije, razvoj generičkih vještina i izgradnju preduzetničkih stavova. Nastava jezika je veoma pogodna za sve oblike preduzetničkog učenja i veoma je važna za sticanje samopouzdanja kroz razvoj vještine prezentovanja i javnog nastupanja.

- Učenički projekat – školski časopis koji obrađuje društveno ekonomske teme koje su interesantne i bliske učenicima/cama
- Osmišljavanje i realizacija reklamnih kampanja – promocija jednodnevnih izleta
- Pisanje raznih članaka, oglasa i sl.
- Rad na školskoj veb prezentaciji
- Debatni i književni klubovi
- „Prevodilački biro“ – prevođenje
- Dramatizacija tekstova
- Izrada tematskih rječnika

- Istraživanje određene socio-ekonomske teme i izrada eseja u zadatim rokovima
- Pisana komunikacija, izrada prezentacija, novinskih članaka, oglasa, reklama, školske novine, pozorište, sajam knjiga i dr.
- Intervju sa uspešnim preduzetnicima iz lokalne sredine
- Osmišljavanje brošura, letaka, jelovnika na maternjem i nekom drugom jeziku za lokalne firme i ugostitelje
- Reklamna poruka

Prirodne nauke

U nastavi fizike, hemije i biologije, preduzetničko učenje se može integrisati sa aktivnostima koje su bazirane na eksperimentima, grupnom i timskom radu, praktičnim aktivnostima, ali i sadržajima koji se bave prirodnim resursima i energijom. Neki od primjera:

- Zdrava ishrana, priprema jelovnika, potrošačko trošenje, troškovi (biologija)
- Korišćenje hemijskih supstanci u proizvodnji hrane i prerađivačkoj industriji
- Organska hrana naspram konvencionalne hrane, oportunitetni troškovi
- Potražnja i ponuda proizvoda (određene vrste hrane)
- Mogućnosti korišćenja obnovljivih izvora energije

Informatika

Preduzetničko učenje u informatici može da se primijeni kroz praktična znanja u oblastima kao što su statistička analiza, razvoj jednostavnih aplikacija, pravljenje različitih jednostavnih baza podataka za školu ili lokalnu zajednicu, izrada školskih novina, publikacija i promotivnih materijala (veb sajtovi, video zapisi, brošure, itd). Na taj način učenici/ce prepoznaju važnost informacionih tehnologija u savremenom društvu, bilo u oblasti poslovanja ili za lične potrebe.

- Upotreba IT za prikupljanje, analizu i prezentovanje rezultata različitih istraživanja
- Upotreba IT za izradu postera, magazina, brošura, školskih novina
- Upotreba programa za rad sa video materijalima radi izrade filmova o školi i lokalnoj zajednici
- Izrada Internet prezentacija za preduzeća u lokalnoj zajednici
- Izrada pomoćnih materijala za učenje i njihovo publikovanje na veb sajtu škole

Likovna kultura

U nastavi likovne kulture, pored vještina koje učenici/ce stiču, velika je mogućnost za izbor tema koje omogućavaju da se likovni problemi koje učenici/ce savladavaju integrišu sa preduzetničkim učenjem.

- Organizovanje izložbe o radu umjetnika
- Izrada postera koji promoviše određenu komercijalnu aktivnost
- Grupni likovni radovi učenika/ca
- Likovne intervencije u različitim prostorima škole
- Izrada radova za potrebe likovnih konkursa, priprema i slanje radova, analiza rezultata
- Dizajn proizvoda
- Vizuelne komunikacije